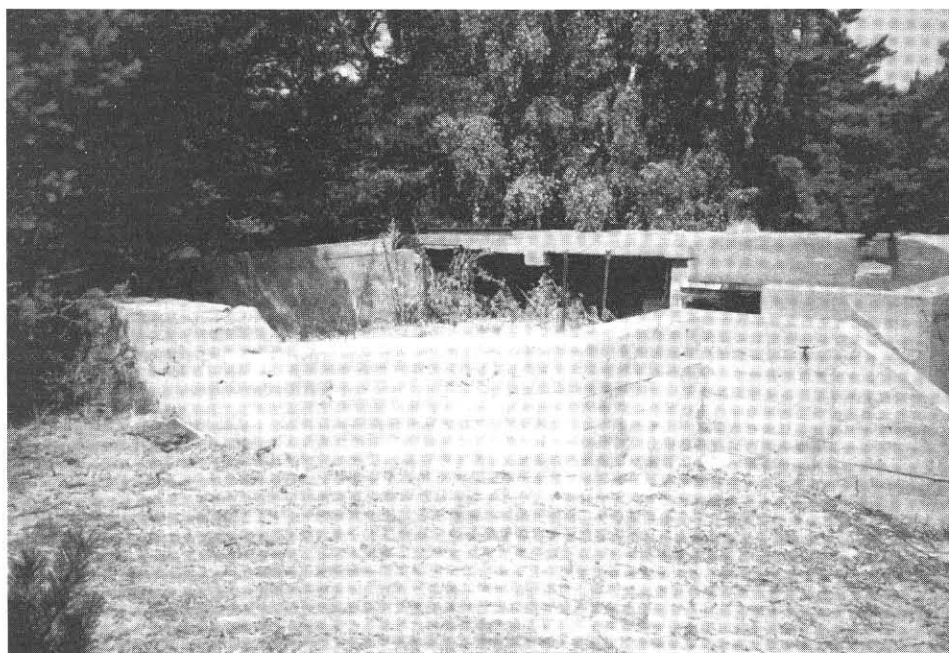

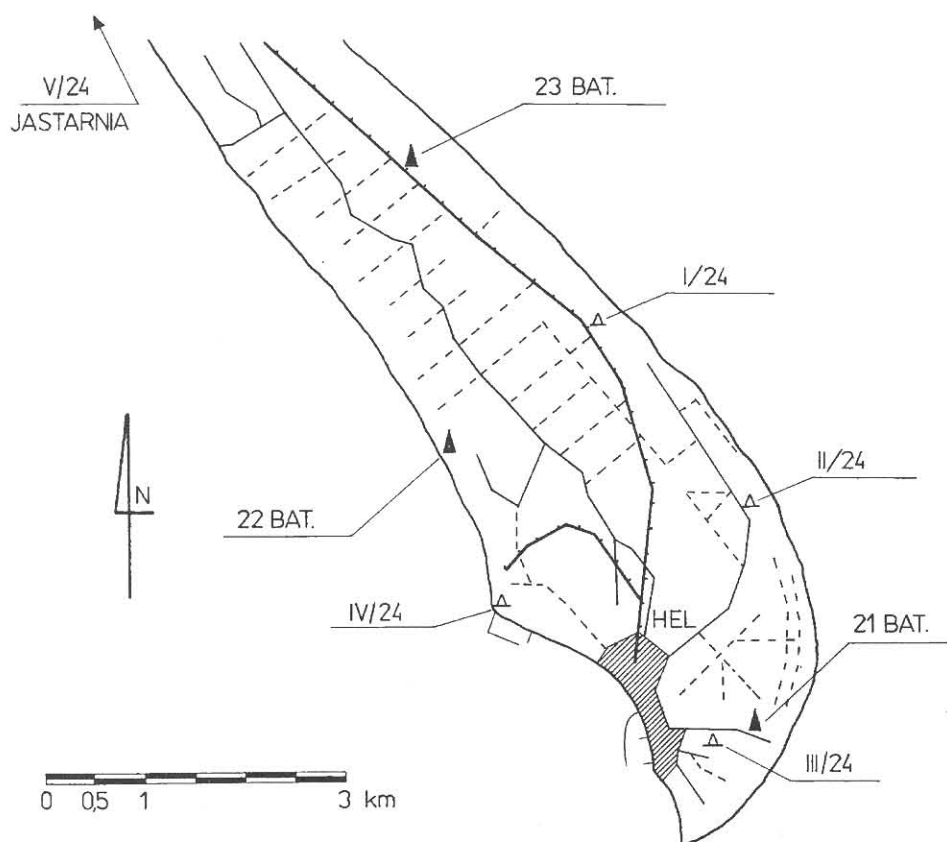
HELSKIE STANOWISKA BATERII PRZECIWLOTNICZYCH – 1939

Roman Bąkowski

Waldemar Nadolny

Obecny widok stanowiska 23 baterii przeciwlotniczej. Fot. R. Bąkowski. Present view on the 23-rd anti-aircraft battery post.

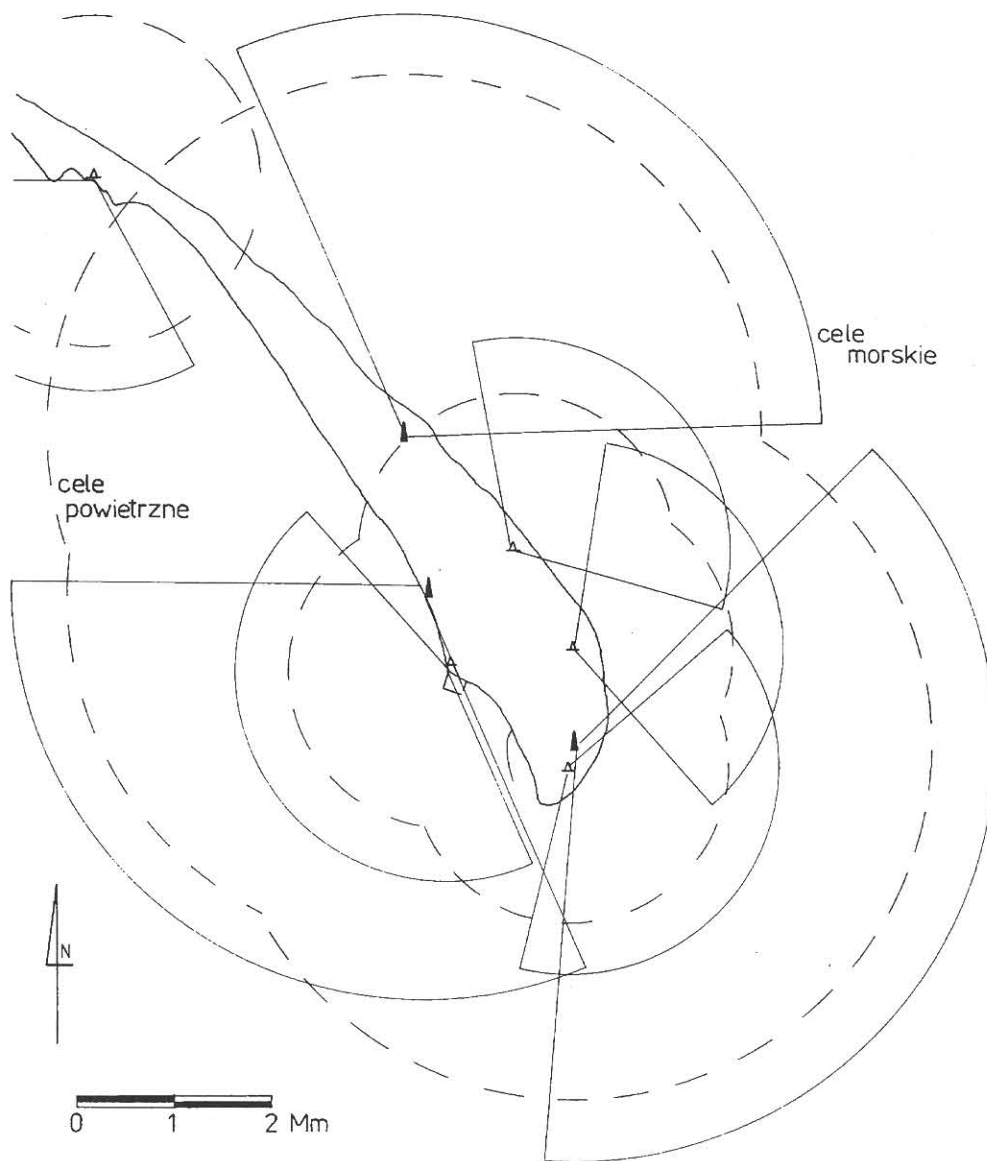
Rozmieszczenie baterii przeciwlotniczych na półwyspie helskim.

© W. Nadolny. Localisation of the anti-aircraft battery posts at the Hel peninsula.

Rozwój Polskiej Marynarki Wojennej w okresie międzywojennym wymagał bazy morskiej, zabezpieczonej przed atakami lądowymi, morskimi i powietrznymi. III Oddział Sztabu Głównego Wojska Polskiego w studium z lat 1926-27 wskazał Hel jako najlepsze miejsce na bazę morską. W roku budżetowym 1928-29 szef Kierownictwa Marynarki Wojennej (dalej KMW), komandor J. Świrski, wystąpił o kredyty na realizację „małego programu obrony wybrzeża”, w ramach którego na Helu w ciągu trzech lat miano ustawić jako obronę przeciwlotniczą: osiem armat 100 mm (ruchomych), 12 armat 37 mm, 36 nkm oraz reflektory.

W latach dwudziestych flota francuska na modernizowanych pancernikach i krążownikach pancernych oraz na nowych okrętach instalowała jako uzbrojenie przeciwlotnicze armaty uniwersalne wz. 22/24. kal. 75 mm. W trakcie budowy czternastu torpedowców typu „L'Alcyon” z programu „24”, „25”, „26” zrezygnowano z ich montażu na rzecz armat automatycznych Hotchkis 37 mm. Czternaście zbędnych armat odsprzedano w 1928 roku Polskiej Marynarce Wojennej.

Rozbieżności w propozycjach ustawienia armat (np. kmrdr por. A. Mohuczy proponował ustawienie czternastu dział na Helu; inna propozycja przewidywała zamontowanie ośmiu na krążowniku „Bałtyk”) oraz cięcia budżetowe spowodowały, że dopiero w 1932 roku zakończono budowę stanowisk oraz formowanie czterech dwudziałowych baterii 9 dyonu plot. w Gdyni. Pozostałe armaty postanowiono zainstalować na półwyspie helskim. Na początku 1933 roku komisja z dowództwa floty, opierając się na pracach terenowych majora R. Fryszowskiego i kapitana S. Krzywobłockiego, zlokalizowała stanowiska baterii stałych na wydmach (mapa nr 1). Takie umiejscowienie umożliwiało prowadzenie ognia okrężnego do celów powietrznych i w szerokich sektorach do celów morskich (mapa nr 2).

Sektory ognia baterii przeciwlotniczych na półwyspie helskim. © W. Nadolny
 Fire sectors of anti-aircraft batteries at Hel peninsula.

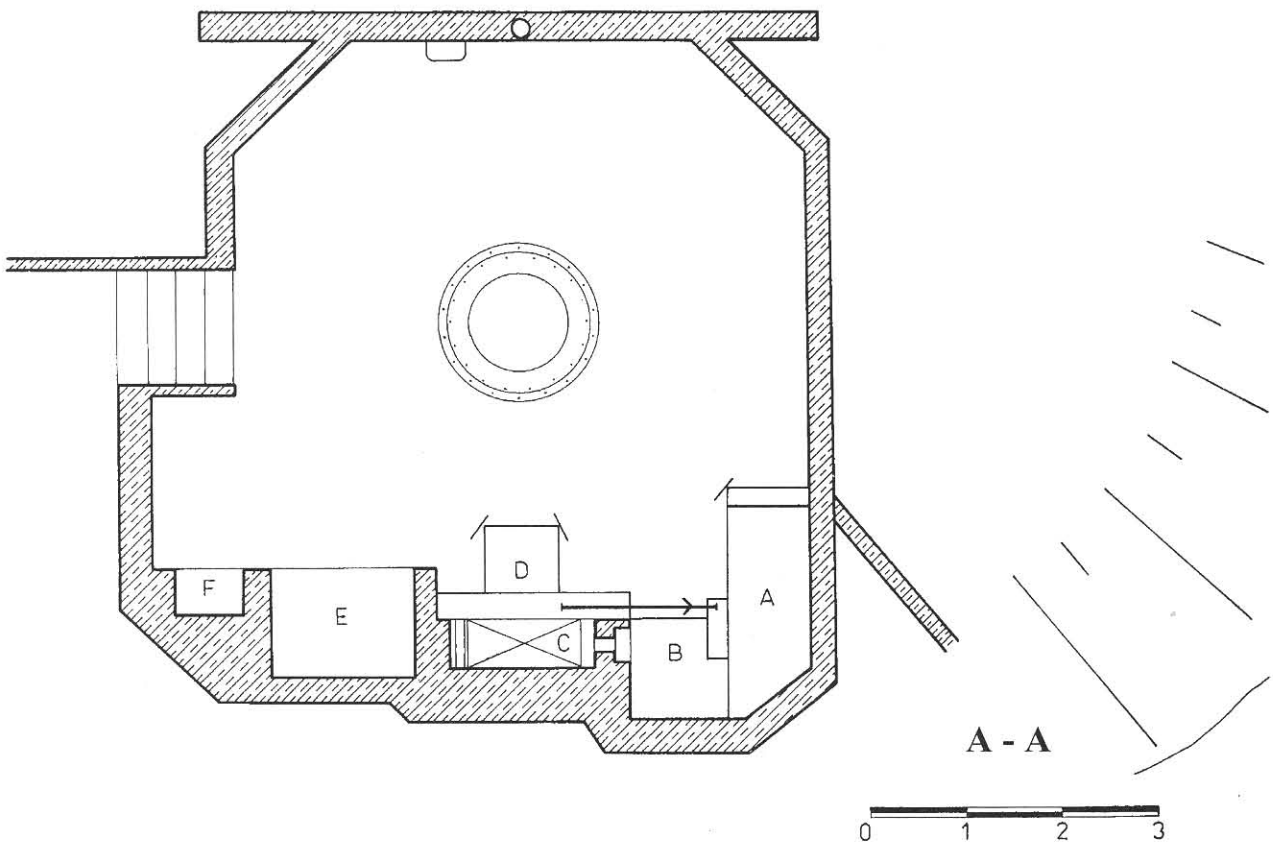
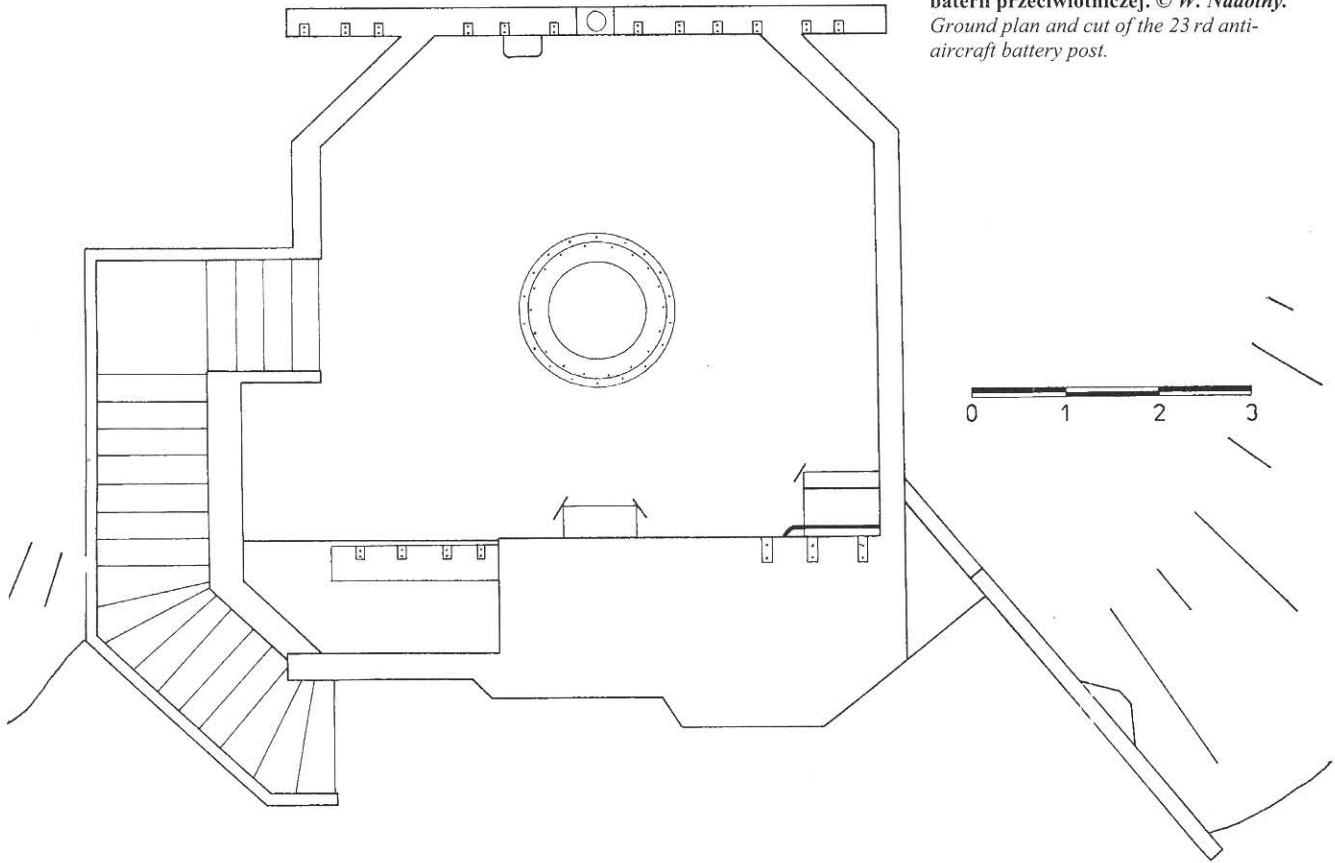
Budowa stanowisk 21, 22, 23 baterii 2 Morskiego Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej

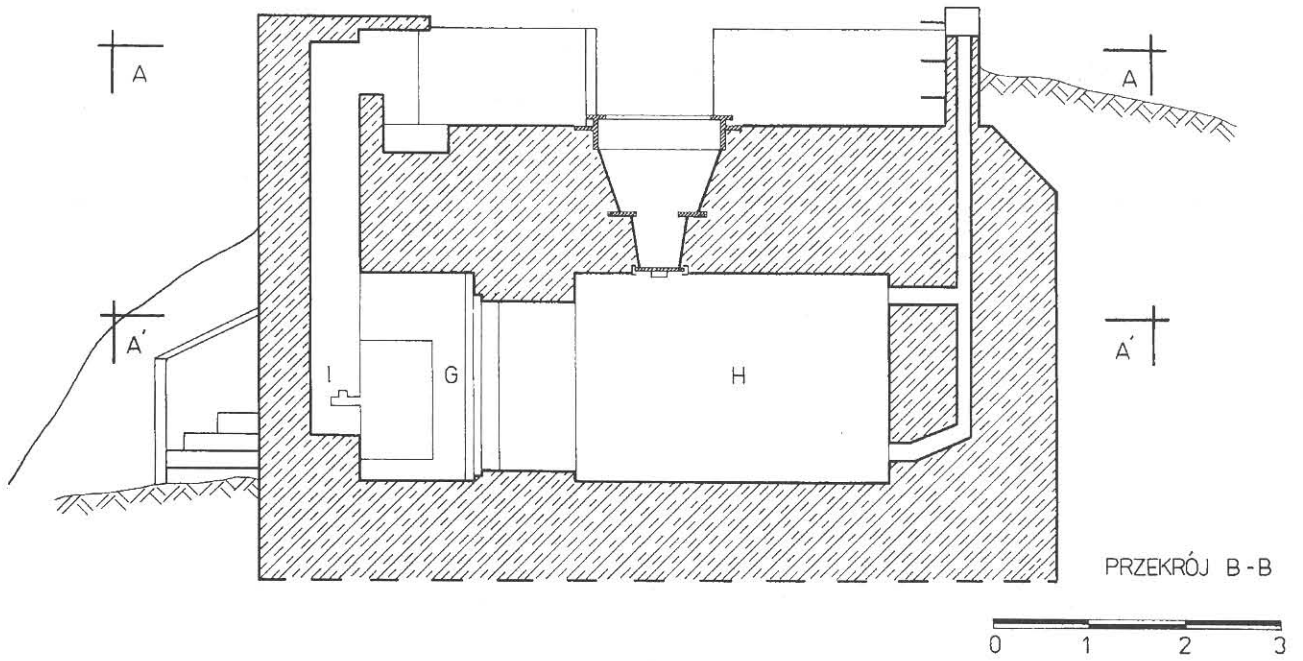
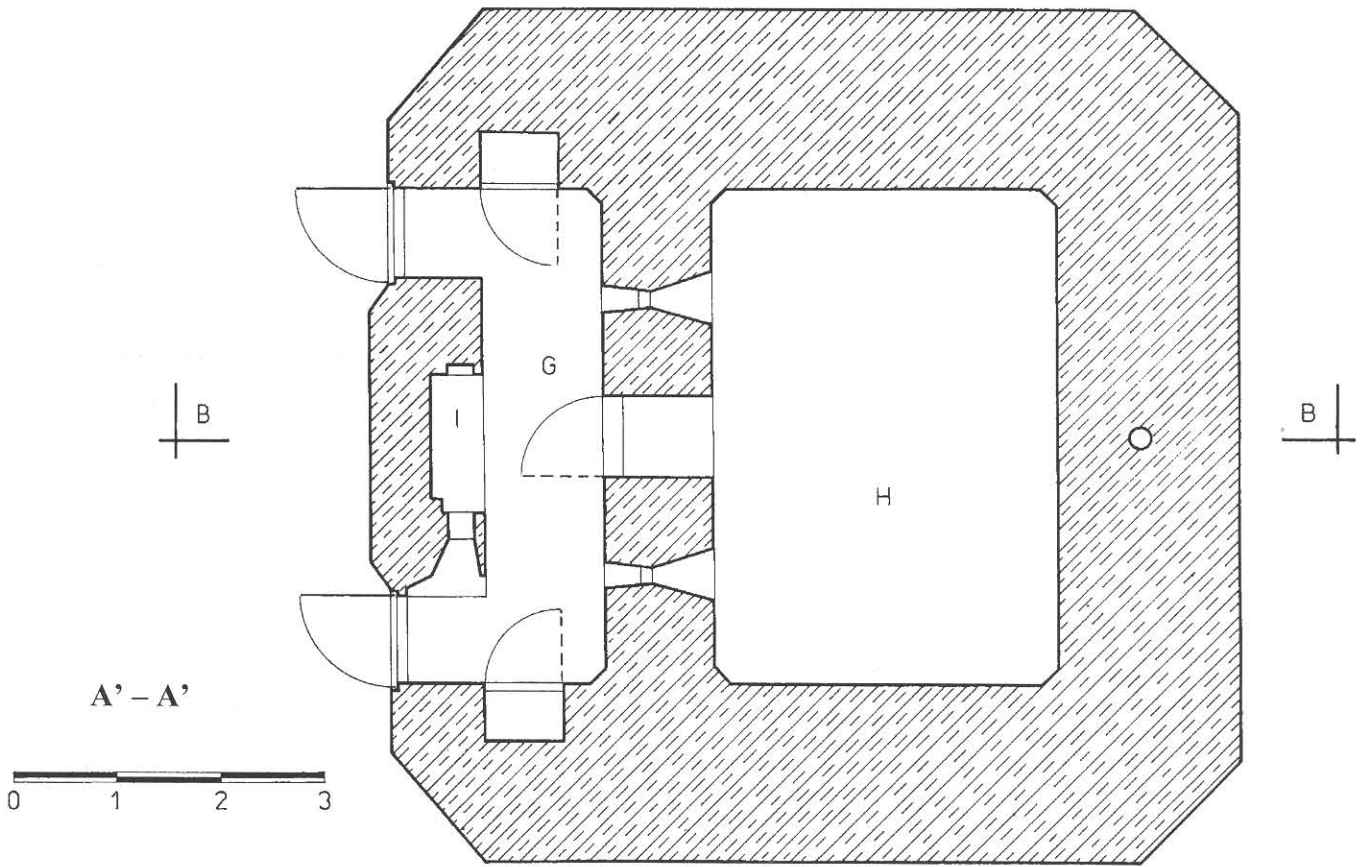
Plany budowlano-konstrukcyjne budowy stanowisk baterii 2 Morskiego Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej (dalej MDAPlot) opracowano w Szefostwie Fortyfikacji Wybrzeża Morskiego w 1932 roku. Autorem ich był porucznik inż. W. Otoki. Projekt przewidywał dla każdej baterii dwa schrony amunicyjne (każdy ze stanowiskiem dział 75 mm na stropie); betonowe stanowisko dla przyrządów pomiarowych (dalmierz, luneta obserwacyjna, szybkościomierz, odległownica), zasieki z drutu kolczastego i kozłów hiszpańskich, otaczające każdą baterię; dwa połowe stanowiska dla ckm, zapewniające obronę przeciwdesantową. W latach 1933-35 wykonano w każdej baterii po dwa schrony amunicyjne ze stanowiskami dział, oddalone od siebie o 25 m. Budowle obsypano wspólną sztuczną wydumą. Każde stanowisko chroniło przedpiersie (wysokość 100-120 cm, grubość

30 cm). Pośrodku stropu zabetonowano podstawę dział. W tylnej części stanowiska znajdowała się nisza dla dwóch żołnierzy, obsługujących telefon, przekaźnik i nastawnicę zapalników (na rys. A, B). Obok umieszczono stanowisko amunicyjne (D), odbierającego amunicję z wyciągu amunicyjnego (C). Dwie nisze, zamykane metalowymi klapami, przeznaczone były: większa (E) - na 48 sztuk amunicji alarmowej, a mniejsza (F) - najprawdopodobniej na rakiety sygnalizacyjne. Nad wyciągiem amunicyjnym jako dodatkowe zabezpieczenie zainstalowano stalową płytę (grubość 30 mm - resztki zachowały się na lewym stanowisku 21 baterii). Po stronie bocznej schronu znajdowały się schody. Na krawędzi stropu nisz oraz przedpiersiu ułożono szyny, pozwalające na przesuwanie zadaszenia wykonanego z blachy faliastej, chroniącego stanowisko przed opadami atmosferycznymi i obserwacją przez nieprzyjaciela. Do wnętrza schronu prowadziły dwa wejścia, chronione stalowymi drzwiami (grubość 20 mm). W przedsiönku (G), na wprost wejścia do komory amunicyjnej (H) znajdował się szyb (I), w którym zainstalowany był wyciąg amunicyjny, napędzany ręcznie korbą. W bocznych ścianach

przedsiönka w dwóch niszach przechowywano zapalniki. Do wnętrza komory amunicyjnej (przeznaczonej na 1000 sztuk amunicji przechowywanej w skrzynkach) prowadziło wejście ze stalowymi drzwiami (grubość 30 mm). Oświetlenie tego pomieszczenia zapewniały lampy naftowe, umieszczone w niszach przedsiönka, z których światło wpadało przez otwory osłonięte szybą oraz stalowymi drzwiczkami. W stropie komory znajdował się otwór o wymiarach 62 x 55 cm, zamykany stalową pokrywą o grubości 10 mm. Przechowywaną amunicję chronił strop grubości 160-170 cm i ściany grubości 175 cm. Rozładunek amunicji z wagonów kolejki wąskotorowej w 22 baterii odbywał się na perony ustawione równoległe do tylnych ścian schronów. Natomiast w 21 i 23 baterii tory kolejki były doprowadzone prostopadłe do tylnej ściany - 600 mm szyny zachowały się przy lewym stanowisku 21 baterii). Ochronę przeciwdpryskową na ścianach i stropie zapewniała metalowa siatka z położoną na niej 5-centymetrową warstwą słomy, pokryta 2-centymetrowym tynkiem betonowym.

Rzut i przekrój przez stanowisko 23
baterii przeciwlotniczej. © W. Nadolny.
Ground plan and cut of the 23rd anti-
aircraft battery post.

Przekroje przez stanowisko 23 baterii przeciwlotniczej. © W. Nadolny. Cuts through the 23rd anti-aircraft battery post.

Wymiary wewnętrzne stanowisk ogniowych wahały się między 600-615 cm szerokości i 545-555 cm długości. Objętość żelbetu, zużytego na wykonanie jednego obiektu, wynosiła około 270 m³. Zbrojenie stalowe wykonano z prętów o średnicy 20 mm i 10 mm.

Istnieją dwie odmiany schronów, różniące się detalami:

- pierwsza (wcześniejsza) w 21 baterii - blok fundamentowy, na którym została zamontowana szyna zadaszenia, zajmował 3/4 stropu niszy amunicyjnej; nisza nad drzwiami podcięta była najpierw ukośnie, a następnie prostopadle do ściany tylnej schronu;

- druga (późniejsza) w 22 i 23 baterii - blok fundamentowy, na którym zamontowano szynę zadaszenia znajdował się na całym brzegu stropu niszy amunicyjnej, fundamenty torów wystają poza obrys przedpiersia około 1,5 m w kierunku osi symetrii baterii. Brak podcięcia wykusa nad drzwiami spowodowany został pogrubieniem stropu o 10 cm.

Na górnej krawędzi tylnej ściany lewego stanowiska 23 baterii wykonano pętle z prętów zbrojeniowych, służących do zawieszania siatki maskującej, chroniącej przed obserwacją od strony torów kolejowych. Podczas budowy baterii zrezygnowano z wykonania stanowisk dla przyrządów pomiarowych. Przyczyną takiego postępowania była przewidywana zmiana istniejącego oprzyrządowania na nowoczesny system, składający się z przyrządu centralnego sprzężonego z dalmierzem. W roku budżetowym 1937-38 ustawiono przewidywano między stanowiskami dział baterii przyrządy centralne PZO-Lev (po 260 000 zł.)

Organizacja 2 Morskiego Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej

Równoległe z budową stanowisk baterii na Helu, we wrześniu 1934 roku w Gdyni w MDAPlot. utworzono pod dowództwem porucznika artylerii S. Winiarskiego Oddział Wartowniczy (jeden oficer, trzech podoficerów zawodowych, czterech podoficerów, około osiemdziesięciu szeregowych). Został on zakwaterowany na Helu w koszarach „218” (dawna „Jantarowa Checzka”). Jego zadaniem była ochrona budowanych stanowisk oraz ćwiczenie działocznów na terenie 21 baterii. Na początku 1935 roku oddział przekształcono w baterię kadrową (dowódca porucznik artylerii J. Grabski). 26. 10. 1935 roku Minister Spraw Wojskowych zarządził zorganizowanie 2 MDAPlot. z dniem 1.11.1935 roku, ustalając ramowy etat dla jednostki. 19.11.1935 roku Szef KMW ustalił szczegółowy przydział etatów i organizację dyonu oraz sposób formowania jednostki. W jej skład miało wejść:

- Dowództwo dyonu i pluton gospodarczy: 5 oficerów, 23 podoficerów zawodowych, 56 podoficerów i szeregowców
- pluton łączności: 1 oficer, 5 podoficerów zawodowych, 41 podoficerów i szeregowców
- pluton nkm plot.: 1 oficer, 6 podoficerów zawodowych, 53 podoficerów i szeregowców
- trzy baterie artylerii plot. 75 mm : 6 oficerów, 24 podoficerów zawodowych, 113 podoficerów i szeregowców

RAZEM:

13 oficerów, 54 podoficerów zawodowych, 263 podoficerów i szeregowców

Pierwszym dowódcą MDAPlot. został kapitan artylerii S. Krzywobłocki, adiutantem porucznik artylerii J. Grabski, kwatermistrzem kapitan artylerii J. Giergowicz, obowiązki dowódcy plutonu gospodarczego pełnił starszy ogniomistrz L. Wilczyński, dowódcą plutonu łączności był porucznik S. Kiszniowski. Na stanowisko dowódcy 21 baterii mianowano kapitana Z. Jezierskiego, oficerem baterii był porucznik Janowicz. Dowodzenie 22 baterią przypadło kapitanowi T. Dobrzańskiemu, oficerem baterii został podporucznik W. Janowski. Dowódcą 23 baterii mianowano kapitana O. Peschela, oficerem baterii był podporucznik J. Poniewczyński, zaś dowódcą plutonu ckm plot. został porucznik I. Dziubiński. Powyższe etaty przetrwały do 1.04.1938, kiedy to na podstawie rozkazu z dnia 3.02.1938 Morskie Dywizjony Artylerii Przeciwlotniczej przeszły organizacyjnie z wojsk lądowych do marynarki wojennej. 2 MDAPlot. początkowo podlegał Dowódcy Odcinka Wybrzeża Morskiego Hel, a od 14.12.1936 roku nowo utworzonemu Dowództwu Rejonu Umocnionego Hel.

Jednostkę zakwaterowano w różnych miejscach w pobliżu stanowisk baterii. W koszarach „218” umieszczono pluton łączności i pluton nkm; w dwóch domach dzierżawionych od ob. Lewandowskiego i sierżanta Hirscha zamieszkało dowództwo dyonu i pluton gospodarczy. Baterie 22 i 23 rozlokowano w koszarach oddalonych od stanowisk o 200-300 metrów, baterię 21 zakwaterowano początkowo w barakach Nadleśnictwa Hel, a w 1937 przeniesiono ją do nowo wybudowanych koszar.

Od 1936 roku rozpoczęło się szkolenie żołnierzy. Miesięczna szkoła ognia odbywała się we wrześniu. Następnie przez pięć miesięcy część szeregowców zdobywała dalsze kwalifikacje w szkole podoficerskiej. Po ćwiczeniach w 1937 roku, w swoim sprawozdaniu dowódca 2 MDAPlot. major S. Krzywobłocki wystąpił z wnioskami o: przyspieszenie formowania 24 półstałej baterii plot., zakupienie w firmie Bofors czterodziałowej baterii plot. Postulował on również zwiększenie w bateriach stałych zapasu amunicji do kilku tysięcy na dział (wymagało to także zakupu koszulek do luf armat 75 mm).

W sześcioletnim programie rozwoju Marynarki Wojennej do roku 1942 przewidywano ustawienie trzydziałowej baterii dział Boforsa 105 mm (koszt zakupu dział i amunicji wynosił 975 000 zł, zaś prace fortyfikacyjne 300.000 zł).

Od chwili powstania 2 MDAPlot. zamierzano utworzyć półstałą baterię dział szybkostrzelnych. Taka możliwość powstała po zakupieniu w 1935 roku w firmie Bofors licencji na armaty 40 mm (L 56) wz. 36 i uruchomieniu produkcji w kraju. W 1938 roku KMW zawarło umowę ze Starachowickim Towarzystwem Górniczo-Hutniczym na dostawę ośmiu dział Boforsa wz. 36, jednego dział dla celów ćwiczebnych na podstawie wz. 38, dziewięciu luf zapasowych oraz amunicji ćwiczebnej (za 160 000 zł), z dostawą do lipca 1939 roku. Zamówiono także ciągnik C2P. Łączny koszt zakupu sprzętu bez amunicji bojowej i dalmierzy 1,5 m wynosił 1 588 280 zł. Cały zakup zrealizowano z budżetu zwyczajnego w trzech ratach: I rata 198 210 zł w roku 1937/38, II rata 566 899 zł w roku 1938/39, III rata 1 062 891 zł. Budowę koszar baterii rozpoczęto w październiku 1938 roku, budynki mieszkalne ukończono 01.07.1939 r., a garaż, kuchnię i piwnicę 15.07.1939 r. Finansowano ją w ratach: I rata 135 000 zł z budżetu 1938/39, II rata 225 000 z budżetu 1939/40.

21 Bateria przeciwlotnicza. Widok na wnęki amunicyjne. Fot. R. Bąkowski. 21st anti-aircraft battery post. View on the ammunition niche.

Z dniem 13.06.1938 r. nastąpiła zmiana dowódcy dyonu. S. Krzywobłockiego, który ponownie objął dowództwo 1 MDAPlot., zastąpił kapitan M. Wojcieszek.

W roku budżetowym 1939/40 zamierzano zakupić 10 nkm-ów 13,2 mm dla obrony plot. Nie doszło do tego, gdyż we wrześniu 1938 r. lub po mobilizacji marcowej w 1939 roku 2 MDAPlot. otrzymał 12 nkm-ów 13,2 mm wz. 30 na dwóch różnych typach podstaw. W piśmie do Sztabu Głównego z dnia 10.05.1939 r. kontradmirał J. Świrski proponował zakup trzech czterodziałowych baterii 105 mm (Bofors) lub 90 mm (Schneider) oraz sformowanie kompanii balonów zaporowych (12 balonów zaporowych + 2 balony obserwacyjne). Koszt tego przedsięwzięcia, wynoszący około 1 070 000 zł. miał zostać pokryty z pożyczki obrony przeciwlotniczej.

10.06.1939 r. polska delegacja pod dowództwem generała L. Rayskiego poczyniła starania w Wielkiej Brytanii w celu uzyskania używanego sprzętu wojskowego między innymi: 24 armaty 76,2 mm (L 50) w zamian za proponowane pismem z dnia 10.05.1939 r. armaty większego kalibru. Połowa z otrzymanych dział miała zostać zamontowana na Helu. Dostarczenie powyższego sprzętu mogło jednak nastąpić dopiero po otrzymaniu kredytu materiałowego w wysokości 8 163 300 funtów brytyjskich (stosowną umowę podpisano 2.08.1939 r.). Transport dział został wysłany do Polski drogą morską, niestety nie dotarł do kraju z powodu wybuchu drugiej wojny światowej.

W czerwcu grupa oficerów i podoficerów przeszła przeszkolenie w obsłudze dział plot. 40 mm wz. 36 oraz dalmierzy 1,5 m w Centrum Wyszkozenia Obrony Przeciwlotniczej i Przewodowej w Trauguttowie. Pod koniec miesiąca rozpoczęto szkolenie rezerwistów w obsłudze nkm-ów. Na początku lipca, po przyjęciu ośmiu dział wz. 36 rozpoczęto intensywne szkolenie w obsłudze armat. W końcu miesiąca pluton nkm dowodzony przez starszego bosmana L. Wilczyńskiego przeniesiony został z koszar w Borze do Jastarni. Pluton ten był wyposażony w 3 nkm-y, zakupione w 1928 roku. Tego typu uzbrojenie zainstalowano również na ORP „Czajka” i ORP „Generał Sikorski”, w sierpniu otrzymały je również helskie baterie stałe 21, 22, 23 i 31. Po ogłoszeniu mobilizacji alarmowej w dniu 24.08.1939 r., oddziały dyonu uzupełniono niewielką liczbą rezerwistów. Pluton nkm włączono do składu baonu Hel, podporządkowując go 41 baterii przeciwdesantowej. W ciągu dnia przeszkolono rezerwi-

stów w obsłudze sześciu nkm-ów wz. 30. Trzy z nich przydzielono do 10 kompanii pod dowództwem mata rezerwisty Dziadosza, obsadzającej schrony Ośrodka Oporu Jastarnia, trzy następne oddano 11 kompanii w Borze.

Po ogłoszeniu mobilizacji 2 MDAPlot składał się z:

- dowództwa (33 osoby),
- dwóch plutonów łączności (37 osób),
- dwóch drużyn obserwacyjno-meldunkowych (24 osoby)
- trzech baterii stałych (312 osób)
- baterii półstałej (191 osób)
- kompanii ckm plot. (122 osoby)

Łączny skład osobowy dywizjonu wynosił: 27 oficerów i 692 podoficerów i szeregowych. Na uzbrojenie składało się: sześć armat 75 mm wz. 22/24, osiem dział 40 mm wz. 36, dwa działa wz. 36 na podstawach wz. 38, trzy nkm-y 13,2 mm Hotchkis oraz osiemnaście ckm wz. 08. Pozostałe oddziały

Rejonu Umocnionego „Hel” posiadały: baon „Hel” - sześć nkm-ów wz. 30 (na podstawach trójnożnych) oraz trzy nkm-y Hotchkis starego typu; 31 bateria - jeden nkm wz. 30 na podstawie R4SM i jeden nkm starego typu, a także cztery ckm wz. 30. Posiadany zapas amunicji to: około 6.000 sztuk naboju 75 mm; około 8.000 sztuk kal. 40 mm (to jest cztery jednostki ognia - dalej j.o. - na dział); około 180.000 sztuk kal. 7,92 mm do ckm plot. (t.j. około 4 j.o. na ckm); amunicja do nkm-ów to około cztery j.o. na nkm.

Dwadziałowe plutony 24 półstałej baterii zajęły wyznaczone im wcześniej stanowiska: 1 pluton przy torze kolejowym kilometr na południe od nieczynnej latarni w Borze; 2 pluton na Górze Szwedów w pobliżu nowej automatycznej latarni; 3 pluton około kilometra na wschód od osady Hel; 4 pluton w Starym Helu; 5 pluton (utworzony już po ogłoszeniu mobilizacji, wyposażony w dwa działa wz. 36 na podstawach wz. 38) na południowy-zachód od basenu portowego w Jastarni. Przydzielony na początku lipca do 2 MDAPlot pluton reflektorów (posiadający cztery reflektory Breguet wz. 32 z nasłuchownikiem) z Morskiej Kompanii Reflektorów Przeciwlotniczych pod dowództwem porucznika J. Wojtowicza zajął rozstawione co kilkaset metrów stanowiska w rejonie cypla.

24 półstała bateria otrzymała następujące zadania bojowe:

- przeciwlotniczej obrony średniopułapowej Rejonu Umocnionego Hel (dalej RU),
- zwalczanie desantów i małych jednostek nawodnych.

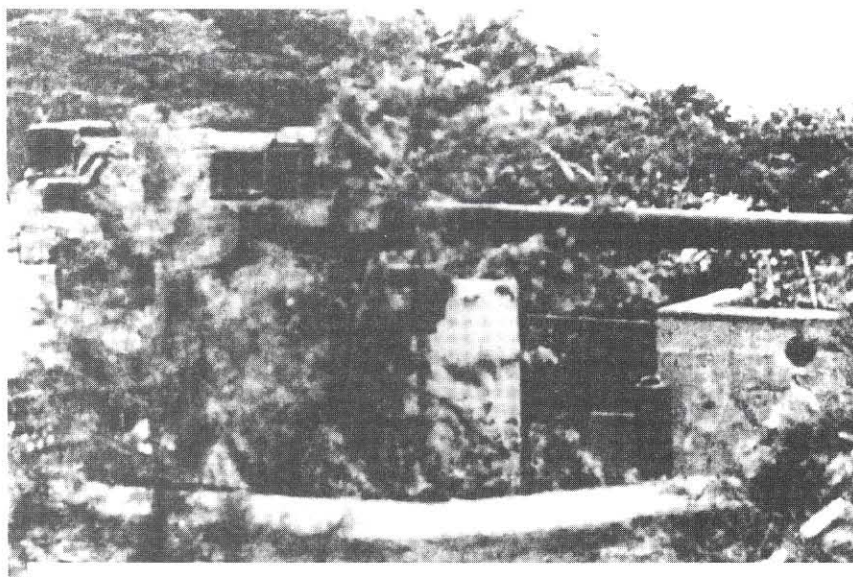
Przed trzema bateriami stałymi postawiono zadania:

- przeciwlotniczej obrony wysokopułapowej RU Hel,
- zwalczania desantu i okrętów w wyznaczonych sektorach,
- wsparcia ogniowego oddziałów piechoty broniącej półwyspu.

Plutony ckm rozmieszczone w okolicy portów i magazynów miały za zadanie:

- przeciwlotniczą obronę niskopułapową,
- zwalczanie desantu.

Od marca 1939 roku dyżurne działony baterii stałych otwierały ogień do niemieckich samolotów, naruszających przestrzeń powietrzną RU Hel. 5-go lipca został uszkodzony samolot Lufthansy. W ostatniej dekadzie sierpnia otwierano ogień do samolotów niemieckich nawet trzy razy dziennie.

Archiwalne zdjęcie dział 75 mm wz. 22/24 na stanowisku. (R. Witkowski, op. cit.).
The archival photo of m. 75 mm gun m. 22/24 on post.

Kalendarium działań bojowych we wrześniu i październiku 1939 roku.

1.09

Działania bojowe obrona przeciwlotnicza RU Hel rozpoczęła 1 września 1939 roku o godzinie 7.23. 23 bateria otworzyła ogień do trzech samolotów Do-17, nadlatujących od strony Gdyni. O godz. 13.30 nastąpiło odparcie nalotu samolotów Ju-87 na baterie 21 i 31 (uszkodzono dwa samoloty). W trakcie tego nalotu straty poniósł pluton reflektorów - jego sprzęt nie nadawał się do dalszego użytku. Raz Niemcom udało się zbombardować teren 21 baterii. Około godz. 14 wróg zaatakował baterie 41 i 42 i krypy minowe. Atak został odparty przez pluton nkm starszego bosmana L. Wilczyńskiego i pluton V/24. O godz. 17.25 rozpoczął się atak 33 samolotów Ju-87 na okręty płynące na redę Helu w ramach planu „Rurka”. Został on odparty przez między innymi 22 baterii.

2.09

Drugi dzień rozpoczął się odpędzeniem przez działa 75 mm nieprzyjacielskich samolotów rozpoznawczych. O godz. 18.15 11 samolotów Ju-87 zaatakowało baterie 21 i 31 oraz port. II/24 zestrzelił jeden samolot. Od 22.20 do 3.43 dnia następnego nastąpiło 27 nalotów pojedynczych samolotów. Podczas ostatniego nalotu nkm nr 2 31 baterii zestrzelił jeden samolot. W ciągu dwóch dni działań wojennych ckm-y i nkm-y wystrzeliły po około 2 jednostek ognia.

3.09

Około godziny dziewiątej nastąpił nalot 11 Ju-87, celem których był ORP „Gryf”. Jedna bomba uszkodziła prawą burtę na rufie. O godzinie 14.00 nalot 11 Ju-87 zatopił ORP „Wicher” (trafienie czterema bombami), ponownie został trafiony „Gryf”. Trafienie w dok spowodowało wybuch zgromadzonej amunicji do dział 40 mm, nastąpił też wyciek ropy. Między 17.25 a 18.13 nastąpił nalot 8 He-59, które zatopiły trałowiec ORP „Mewa” i trafiły kanonierkę „General Haller” oraz ponownie uszkodziły „Gryfa”. W ciągu dnia zestrzelono jeden samolot typu Ju-87.

4.09

Rozpoczęły się naloty nękające pojedynczych samolotów, nadlatujących od strony otwartego morza lub wzdłuż wybrzeża półwyspu na wysokości 10 - 30 m.

6.09

Obsługa nkm z 31 baterii zestrzeliła jeden samolot.

7.09

Rano, o 4.20 nastąpił atak trzech samolotów na stanowisko III/24, w jego wyniku zginęło 3 marynarzy a pięciu zostało rannych, ponadto uszkodzeniu uległo jedno działo. W wyniku nalotu nastąpiła zmiana stanowisk plutonu.

9.09

W celu wzmocnienia obrony przeciwlotniczej oddziałów na pierwszej pozycji opóźniającej, 200 m na wschód od Chałup ustawiono pluton pod dowództwem por. Dehnela (dwa działa 40 mm + jeden nkm).

10.09

Baterie dział 75 mm odpędziły ogniem samoloty rozpoznawcze. U nasady półwyspu zestrzelono ogniem rkm samolot.

11-12.09

Samoloty zaatakowały oddziały broniące nasady półwyspu.

14.09

O godzinie 7.30, w wyniku nalotu zatonyły w Jastarni ORP „Pomorzanin II” oraz holowniki „Lech” i „Sokół”. W następnym nalocie, o godzinie 12.00, zatopiono ORP „Jaskółka” i „Czapla”, uszkodzono ORP „Żuraw”, „Czajka”, „Rybitwa”. Obrona przeciwlotnicza została sparaliżowana ogniem km z samolotów oraz bombami.

15.09

Pluton nkm pod dowództwem st. bosm. Wilczyńskiego zestrzelił samotnego Ju-87, atakującego jego stanowisko. 23 bateria 10 salwami ostrzelała zbliżający się do Helu trałowiec. W 21 baterii od ognia trałowców M-111, M-132, „Pelikan”, „Otto Braun” uszkodzeniu uległ schron z blachy falistej.

19.09

Między godzinami 10.00 a 11.10, 21 bateria odpędziła samolot korygujący ogień pancernika „Schleswig-Holstein”, wybuchające na terenie baterii pociski uszkodziły kable telefoniczne.

20.09

Działa plutonu por. Dehnela trafiły samolot, lecz ogień niemieckiej baterii polowej z Rzucewa uszkodził jedno działo.

25.09

Baterie 21 i 22 odpędziły samolot korygujący ogień pancerników „Schleswig-Holstein” i „Schlesien”.

26.09

Do plutonu por. Dehnela powróciło naprawione działo 40 mm, ponownie odpierano ataki lotnicze.

29.09

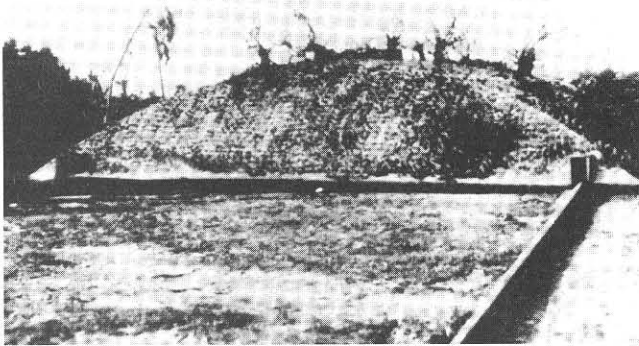
Zestrzelono jeden samolot i jeden uszkodzono.

1.10

Zestrzelono (o godz. 13.55) ostatni samolot, Hs-126. O godzinie 14.00 nastąpiło przerwanie walki. W nocy z 01 na 02 obsługi niszczyły sprzęt i resztki amunicji. 02.10, o godzinie 13.00 oddziały niemieckie rozpoczęły zajmowanie półwyspu.

Mniejsza niż w założeniach efektywność obrony plot. spowodowana była:

- atakami z lotu koszącego - korony drzew i tło morza powodowały późną lokalizację samolotów, z tego powodu ogień

Przesuwny dach, chroniący stanowisko dział 75 mm. (R. Witkowski, op. cit). Movable roof, camouflaging 75 mm gun post.

otwierano z odległości 1600 - 1200 m od stanowisk, przy dużych prędkościach kątowych,
- małą wydajnością ogniową baterii i plutonów dwudziałowych,
- ograniczony zapas amunicji.

ANEKS: Uzbrojenie i wyposażenie:

1. Armata 75mm (L 50) wz. 22/24 – dobre właściwości balistyczne, donośność pozioma 14600 m, pionowa 9000 m, prędkość początkowa pocisku 850 m/s, szybkostrzelność praktyczna 8 strz./min, spadająca w trakcie strzelania z powodu utraty szczelności oporopowrotnika; lufa z wymienną koszulką o żywotności 1000 strz.; kąt ostrzału poziomego 360°, pionowego od -5° do +85°; Waga pocisku 5,9-6,5 kg, naboju 11,5 kg; Przyrządy celowania bezpośredniego przystosowane do prędkości celu 240 km/h. Ciężar na czopie 1010 kg oraz podstawa morska wymagały ustawienia ich na fundamencie betonowym.
2. Armata 40mm (L 56) wz. 36 – donośność pozioma 4770 m, pionowa 4740 m, prędkość początkowa pocisku 900 m/s, szybkostrzelność praktyczna do 120 strz./min, lufa wymienna o żywotności 2000 strz. i wadze 220 kg; Kąt ostrzału poziomego 360°, pionowego od -5° do + 90°; waga całkowita 2000 kg, waga pocisku 0,955 kg, naboju 2,1 kg; opornik hydrauliczny, powrotnik sprężynowy, celownik dwuprzeziernikowy sprzężony z przelicznikiem samoczynnym, do którego wprowadzono dane: odległość rzeczywistą, kąt lotu, prędkość, kąt nurkowania; zapalnik denny i głowicowy. Ładowanie łódkami 4 nabojujymi, pojemność dosyłacza 8 naboju; obsługa 9 ludzi.
3. Najcięższy karabin maszynowy 13,2 mm wz. 30 – donośność praktyczna pozioma 7000 m, pionowa 3000 m, prędkość początkowa pocisku 800 m/s, szybkostrzelność do 450 strz./min; kąt ostrzału poziomego 360°, pionowe-

go od -10° do +85°; waga całkowita 192 kg, w tym sam karabin 42,5 kg, masa lufy 19,5 kg, masa magazynka pustego 1,9 kg, pełnego z 30-ma nabojujmi 2,7 kg, masa pocisku 0,118 kg.

4. ckm 7,92 mm wz. 08 – donośność praktyczna pionowa 1000 m, prędkość początkowa pocisku 825 m/s, szybkostrzelność 250 strz/min; masa broni 23 kg; laweta uniwersalna plot wz. 29 – 9,5 kg; masa lufy 1,8 kg, jej żywotność 5000 strz. zasilanie taśmą parcianą 250 nabojujmi; obsługa 5 ludzi
5. ckm 7,92 mm wz. 30 – donośność praktyczna pionowa 1000 m, prędkość początkowa pocisku 845 m/s, szybkostrzelność 250 strz/min; masa broni 14,5 kg; podstawa uniwersalna wz. 34 – 26,3 kg; zasilanie taśmą parcianą 330 nabojujmi.
6. Przyrząd centralny PZO-Lev – obsługa 9 ludzi. Składał się z: - dalmierza 4 m, z wysokościomierzem (pomiar wysokości lotu celu w zakresie 800 – 8000 m, położenie celu od 1500 m do 11000 m) sprzężonego na jednej podstawie z szybkościomierzem (pomiar prędkości celu 15/100 m/s oraz kierunku lotu) – obsługa 4 ludzi; - aparatu głównego (obsługa 5 ludzi), uwzględniającego czas przelotu pocisku do 35 s, umożliwiającego wprowadzenie poprawek procentowych na wysokość lotu celu, czas przelotu, poprawek na nastawienie zapalników, zboczenie pocisku, na ruch celu w czasie ładowania armaty, na paralaksę wynikającą z różnicy stanowisk baterii w stosunku do przyrządu centralnego (do 500 m); - odbiorników kierunku położenia i tzw. odetkania – przy działach. Całość zasilana z akumulatora 4 V 12 Ah.
7. Reflektor przeciwlotniczy wz. 32 – siła światła 2 mln. Świec, zasięg słupa światła do 5500 m.

Źródła:

1. Akta Oddz. I Szt. Gł. Wydział Mob. Mater. tom 16 a Pismo L.dz.358/tjn 29.12.1938.
2. Fragmenty pracy J. Klossowskiego: *Organizacja Marynarki Wojennej w okresie dwudziestolecia międzywojennego, kserokopia w posiadaniu autora.*
3. J.R. Godlewski, W. Odyniec, *Pomorze Gdańskie. Koncepcje obrony i militarne wykorzystania od wieku XIII do 1939*, Warszawa 1983.
4. L. Komuda, *Polska artyleria przeciwlotnicza 1939*, Skrzydła Polska nr 41, 42, 47, z 1966 .
5. A. Konstankiewicz, *Broń strzelecka WP 1918-1939*, Warszawa 1986
6. *Les Flottes de Combat, 1931*, Paryż 1931
7. *Mała Encyklopedia Wojskowa*, Warszawa 1967
8. P. Matejuk, *Przyrząd celowniczy PZO-Lev*, „Wojskowy Przegląd Techniczny”, nr 7/1988.
9. S. Ordon, *Polska Marynarka Wojenna 1918-1939, problemy prawne i ekonomiczne*, Gdynia 1966.
10. S. Pataj, *Artyleria lądowa 1870-1970*, Warszawa 1975
11. R. Witkowski, *Hel na straży Wybrzeża 1920-1939*, Warszawa 1974.

SUMMARY

Anti-aircraft batteries positions at the Hel Peninsula – 1939

The development of the Polish navy in the interwar period requested a naval base safeguard from sea, ground and air attacks. On the basis of the researches, the south-eastern part of the Hel peninsula was chosen as the most suitable for the mentioned above purpose. In 1932 field works together with the designing of the positions for anti-aircraft batteries (75 mm) covering the base were launched. From 1933 to 1935 on the basis of the lieut. eng. W. Otwocki design, two munitions shelters were built for each battery together with gun sites for 75 mm guns m. 22/24, barbed wire entanglements, transport network and camouflage. In November the 2nd Anti-aircraft Sea Artillery Battalion came into being. It consisted of three two-gun batteries 75 mm (numbers 21, 22, 23) and one anti-aircraft HMG platoon.

In 1939 a semi-permanent 24-th battery of 40 mm m. 36 guns was set up. In the course of mobilisation it was located on the field positions. Till the outbreak of the war the Polish Military Authorities didn't manage to purchase neither heavy anti-aircraft 90 and 105 mm guns nor observation balloons. 24 76,2 mm guns from Great Britain also did not reach their destination. During the Polish Defence War in September 1939 the anti-aircraft Hel defence consisted of 6 75 mm guns M. 22/24, 8 40 mm guns M. 36, 2 40 mm guns M. 36/38, 3 Hotchkiss anti-aircraft machine guns 13,2 mm, 18 HMG M. 08. Their crew consisted of 27 officers and 692 non-commissioned officers and soldiers. During the 1939 campaign Hel anti-aircraft guns shot down over 10 enemy's planes.